

Kultúrtörténet – Népi kultúra a magyar magaskultúrában (tudományos és művészeti reprezentációk, folklorizmusjelenségek)

– tematika és könyvészet –

Tanév: 2012/2013., 1. félév

Évfolyam: Sapientia – EMTE, Kolozsvári Kar, II. évfolyam

Oktató: Tanczos Vilmos docens (E-mail: *tanczosvilmos@yahoo.com*)

A tantárgy típusa: választható tárgy

Heti óraszám: 2 óra előadás

Kreditszám: 2 kredit

A kurzus célja

A kurzus összefoglaló képet ad arról, hogy a különböző történelmi korokban, a honfoglalás korától kezdve napjainkig hogyan reprezentálódik a magyar népi kultúra a magaskultúra különböző területein (szépirodalom, egyházi irodalom, vallásos költészet, művészettörténet, építészet stb.). A kultúrtörténeti áttekintés során a hallgatók megismerkednek a hagyományos magyar népi kultúra világképével, valamint az ezt kifejező műfajokkal.

Munkamódszer

Klasszikus kurzus vizuális szemléltetéssel.

Jelenlét

A jelenlét fakultatív, de a jelenlétet – a vizuális szemléltetésre és a szemináriumi jellegre való tekintettel – a vizsgajegybe beleszámítom a következő algoritmus szerint: 0 jelenlét = -2 pont; 1 = -1,75; 2 = -1,5; 3 = -1,25; 4 = -0,75; 5 = -0,5; 6 = -0,25; 7 = 0; 8 = 0; 9 = +0,25; 10 = +0,75; 11 = +1,25; 12 = +1,5; 13 = +1,75; 14 = +2

Vizsgakövetelmények

A kurzus tematikájának ismerete (az óravázlatok és az elektronikus vázlatok alapján). A félév végén, az utolsó tanítási órán a hallgatók **írásbeli vizsgát** tesznek.

A KURZUS TEMATIKÁJA

1. Az ősi magyar hitvilág. Az archaikus eposz kérdései

A világegyetem modellje. Lélek- és másvilágképzetek. Az istenpanteon. Természeti lények. Mitikus hősök. A magyar samanizmus. A hiedelemvilág

2. A mitikus tudat

A mitikus gondolkodás általános jellemzői. A mágia típusai. Állandó mítoszselemek. Az áldozat szimbolizmusa. A ráolvasás és a ráböjtölés. A siratóének és a siratóparódiák.

3. A középkor szimbolikus világképe. A fénykultusz és a gótika

4. A középkori vallásos költészet és egyházművészet népi elemei

Az archaikus népi imádság. Az imitatio Christi (szövegek és ikonográfia)

5. A magyar folklór középkori eredetű műfajai

(hősi epika, archaikus mesék, klasszikus népballadák stb.)

6. A szentkultusz és Mária-kultusz középkori rétege

7. Az angyalkultusz

8. Az ördöggépzetek

9. A középkori világkép egyéb mítoszai

(paradicsom, öldöklő angyal, eszkatológia stb.)

10. A kép teológiája: a katolikus és a protestáns képfelfogás. Az ortodox ikon

11. Népi kultúra az újkori magyar kultúrában

A népi kultúra megjelenése a erdélyi magyar „magaskultúrában” (szépirodalom, emlékiratirodalom, egyházi irodalom, vallásos népének, iskoladráma stb.) a 15–18. században (Bornemisza Péter, Kájoni János, erdélyi emlékirók stb.)

12. Népi kultúra a technika és az írás korszakában

13. A moldvai csángók archaikus népi kultúrája

A moldvai csángó népi kultúra jelentősége. Középkori műfajok a moldvai csángó vallásos kultúrában (himnuszköltészet, vallásos népének, archaikus népi ima, szokásköltészet stb.). Moldvabánya művelődéstörténeti emlékei.

14. Kollokvium. Összefoglalás

AJÁNLOTT SZAKIRODALOM

A. Tankönyvek

* Demény István Pál–Gazda Klára–Keszeg Vilmos–Pozsony Ferenc–Tánczos Vilmos: *Magyar népi kultúra. Tankönyv.* Kolozsvár, 2000/2008.

* Gazda Klára–Keszeg Vilmos–Pozsony Ferenc–Tánczos Vilmos: *Szöveggyűjtemény a Magyar népi kultúra tankönyvhöz.* Kolozsvár, 2001/2008.

* Gazda Klára: *Közösségi tárgykultúra – művészeti hagyomány.* Egyetemi jegyzet. Kolozsvár, KJNT – BBTE, Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, 2008.

* Keszeg Vilmos: *Alfabetizáció, írásszokások, populáris írásbeliség.* Egyetemi jegyzet. Kolozsvár, KJNT – BBTE, Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, 2008.

* Keszeg Vilmos: *A történetmondás antropológiája.* Egyetemi jegyzet. Kolozsvár, KJNT – BBTE, Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, 2011.

* Pozsony Ferenc: *Erdélyi népszokások.* Egyetemi jegyzet. KJNT–BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár, 2006.

* Tánczos Vilmos: *Folklórszimbólumok.* Egyetemi jegyzet. Kolozsvár, KJNT–Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, 2006.

* Voigt Vilmos szerk.: *A magyar folklór.* Budapest, 1998.

* Ortutay Gyula szerk.: *A magyar folklór.* Budapest, 1989.

B. Kézikönyvek, összefoglaló általános munkák

* Ortutay Gyula (szerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon.* 1–5. Budapest 1977–1982.

* Vargyas Lajos (főszerk.): *Magyar Néprajz V. Népköltészet.* Budapest 1988.

* Dömötör Tekla (főszerk.): *Magyar Néprajz VII. Népszokás. Néphit. Népi vallásosság.* Budapest 1990.

* Balassa Iván: *A határainkon túli magyarok néprajza.* Budapest, 1989.

* Cocchiara, Giuseppe: *Az európai folklór története*. Budapest, 1962.

C. Erdélyi tájmonográfiák, helyi gyűjtések

- * Kriza János: *Vadrózsák*. Kolozsvár, 1863. (újabb kiadásai is)
- * Orbán Balázs: *A Székelyföld leírása*. I–VI. Budapest, 1863–1873. (újabb kiadásai is)
- * Jankó János: *Kalotaszeg magyar népe*. Budapest, 1892/1993.
- * Domokos Pál Péter: *A moldvai magyarság*. Budapest, 1987. (1. kiad.: Csíksomlyó, 1931. Összesen 6 kiadása jelent meg.)
- * Domokos Pál Péter: „...édes Hazámnak akartam szolgálni”. Budapest, 1979. (A bevezető történeti összefoglaló után közli Kájoni János Cantionale Catholicumát 1676-ból.)
- * Kós Károly, Dr.: *A Mezőség néprajza*. I–II. Marosvásárhely, 2000.
- * Tarisznyás Márton: *Gyergyó történeti néprajza*. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1982.
- * Seres András: *Barcasági magyar népköltészet és népszokások*. Bukarest, 1984.
- * Pozsony Ferenc: *Szeret vize martján*. Kolozsvár, 1994. (egy klézsei asszony folklórtudása)
- * Keszeg Vilmos: *Aranyosszék népköltészete*. I–II. Népi szövegek, kontextusok. Monográfia. Marosvásárhely, Mentor Kiadó, 2004.

D. Egyes folklórműfajok

Hiedelemvilág, ősi hitvilág:

- * Ipolyi Arnold: *Magyar Mythologia*. Pest, 1854.
- * Diószegi Vilmos: *A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben*. Budapest, 1958/1998.
- * Diószegi Vilmos: *A pogány magyarok hitvilága*. Budapest 1967.
- * Dömötör Tekla: *A magyar nép hiedelemvilága*. Budapest, 1981.
- * Kálmány Lajos: *Boldogasszony ősvallásunk istenasszonya*. Budapest, 1885.
- * Róheim Géza: *Magyar néphit és népszokások*. Budapest, 1925./Szeged,
- * László Gyula: *A honfoglaló magyar nép élete*. Budapest 1944/1988.
- * Pócs Éva: *Tündérek, démonok, boszorkányok*. Budapest, 1989.
- * Keszeg Vilmos: *Mezőségi hiedelmek*. Marosvásárhely, Mentor Kiadó, 1999.
- * Salamon Anikó: *Gyimesi csángó mondák, ráolvasások, imák*. Budapest, 1987.
- * Takács György: *Kantéros, lüderc, rekegő*. Hárompataki csángó hiedelemmondák. Budapest, Magyar Napló, 2004.
- * Kiss András: *Boszorkányok, kuruzslók, szalmakoszorús paráznák*. Bukarest–Kv., Téka, 1998.

Hősepika:

- * Demény István Pál: *A magyar szóbeli hősi epika*. Csíkszereda, Pallas-Akadémia, 1997.

Népi vallásosság, vallásos szimbolizmus:

- * Bálint Sándor: *Karácsony, húsvét, pünkösd*. Budapest, 1989. (más kiadásai is)
- * Bálint Sándor: *Ünnepi kalendárium*. I–II. Budapest 1977. (újabb kiadása is)
- * Bálint Sándor–Barna Gábor: *Búcsújáró magyarok*. Budapest, 1994.
- * Balassa Iván: *A magyar falvak temetői*. Budapest, 1988.

* Báth János: *Jézus dicsértessék! A székelyvassági hegyi tanyák népének vallási hagyományai*. Kecskemét, Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezete, 2006.

* Székely László: *Csíki áhítat*. A csíki székelyek vallási néprajza. Budapest, é.n. [1997]

* Mohay Tamás: *A csíksomlyói pünkösdi búcsújárás*. Történet, eredet, hagyomány. Budapest, Nyitott Könyv–L'Harmattan, 2009.

* Domokos Pál Péter: „...*édes Hazámnak akartam szolgálni*”. Budapest, 1979. (A bevezető történeti összefoglaló után népi dallamokkal közli Kájoni János Cantionale Catholicumát 1676-ból.)

* Tánczos Vilmos: *Folklórszimbólumok*. Egyetemi jegyzet. Kolozsvár, KJNT–BBTE Magyar Néprajz és Kulturális Antropológia Tanszék, 2006.

Archaikus népi imádság és ráolvasás

* Erdélyi Zsuzsanna: *Hegyet hágék, lőtőt lépék*. Budapest, 1976/1978/1999.

* Tánczos Vilmos: *Gyöngyökkel gyökereztél*. Gyimesi és moldvai archaikus imádságok.

Csíkszereda, Pro-Print Kiadó, 1995.

* Tánczos Vilmos: *Nyiss kaput, angyal! Moldvai csángó népi imádságok*. Archetipikus szimbolizáció és élettér. Budapest, Püski Kiadó, 2001.

* Pócs Éva: *Magyar ráolvasások*. I–II. Budapest

Népballada

* Albert Ernő (gyűjt.): *Háromszéki népballadák*. Bukarest, 1973.

* Kallós Zoltán: *Balladák könyve*. Bukarest, 1970.

* Faragó József: *Balladák földjén*. Válogatott tanulmányok, cikkek. Bukarest 1977.

* Faragó József (szerk.): *Ószékely népballadák*. Bukarest–Kv., 1998.

* Faragó József (szerk.): *Csángómagyar népballadák*. Kolozsvár, 2002.

* Faragó József–Olosz Katalin: *Régi erdélyi népballadák*. Kv., Kriterion Könyvkiadó, 2006.

* Faragó J.–Almási I. (szerk.): *Virágok vetélkedése*. Régi magyar népballadák. Bukarest 1986.

* Pozsony Ferenc: *Álomvíz martján*. Fekete-ügy vidéki magyar népballadák. Bukarest, 1984.

* Ráduly János: *Kibédi népballadák*. Bukarest 1975.

Népdal:

* Jagamas János–Faragó József (szerk.): *Romániai magyar népdalok*. Bukarest, 1974.

* Kallós Zoltán–Martin György (gyűjt.): *Tegnap a Gyimesben jártam*. Gyimes-völgyi lírai dalok. Budapest, Európa Kiadó, 1989.

* Lükő Gábor: A magyar jelképrendszer. In: Uő: *A magyar lélek formái*. Budapest 1942/1987/2001.

Népszokások:

* Bálint Sándor munkái (lásd előbb a „Népi vallásosság” fejezetben)

* Dömötör Tekla: *A népszokások költészete*. Budapest, 1974.

* Dömötör Tekla: *Naptári ünnepek, népi színjátás*. Budapest, 1979.

* Ujváry Zoltán: *Játék és maszk*. I–IV. Dramatikus népszokások. Debrecen, 1983–1988.

- * Balázs Lajos: *Az én első tisztességes napom*. Párvalasztás és lakodalom Csíkszentdomokoson. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1994.
- * K. Kovács László: *A kolozsvári hóstátiak temetkezése*. Kolozsvár, 1944.
- * Balázs Lajos: *Menj, ki én lelkem a testből*. Elmúlás és temetkezés Csíkszentdomokoson. Csíkszereda, 1995.
- * Balassa Iván: *A magyar falvak temetői*. Budapest, 1988.
- * Balassa Iván: *A székelyföldi Erdővidék temetői*. Debrecen, 1992.
- * Barabás László: *Forog az esztendő kereke*. Sóvidéki népszokások. Marosvásárhely, Mentor Kiadó/Custos Kiadó, 1998.
- * Barabás László: *Aranycsitkók, maszkurák, királynék*. Erdélyi magyar dramatikus népszokások. Marosvásárhely, Mentor, 1999.
- * Barabás László: *Akiket fog a figura*. Farsangi dramatikus szokások, népi színjátékok Marosszéken. Marosvásárhely, Mentor Kiadó, 2009.
- * Barabás L.–Pozsony F.–Zakariás E. (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 4*. Erdélyi és partiumi farsangok. Kolozsvár, 1996.
- * Pozsony Ferenc: *Szól a kakas már*. Szász hatás az erdélyi magyar jeles napi szokásokban. Csíkszereda, Pro-Print Könyvkiadó, 1998.
- * Pozsony Ferenc: *Erdélyi népszokások*. Egyetemi jegyzet. KJNT–BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár, 2006.
- * Vasas Samu–Salamon Anikó: *Kalotaszegi ünnepek*. Budapest, 1986.

Népmese:

- * *Magyar Népmesekatalógus*. 1–10. Budapest, 1982.
- * Berze Nagy János: *Égigérő fa*. Pécs, 1961.

Népmonda és egyéb narratívák:

- * Keszeg Vilmos: *A történetmondás antropológiája*. Egyetemi jegyzet. Kolozsvár, KJNT–BBTE Magyar Néprajz és Kulturális Antropológia Tanszék, 2011.
- * Magyar Zoltán: *A csángók mondavilága*. Gyimesi csángó népmondák. Bp, Balassi Kiadó, 2003.
- * Magyar Zoltán: *Erdélyi népmondák*. I–II. Marosvásárhely, Mentor Kiadó, 2011.

Proverbium:

- * O. Nagy Gábor: *Magyar szólások és közmondások*. Budapest, 1966.
- * O. Nagy Gábor: *Mi fán terem?* Magyar szólásmondások eredete. Budapest, 1979.
- * Vöő Gabriella: *Szaván fogjuk*. Erdélyi magyar szólások. Székelyudvarhely, Erdélyi Gondolat, 1999.

Anekdota:

- * Vöő Gabriella: *Tréfás népi elbeszélések*. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1981.

Gyermekfolklor

- * Gazda Klára: *Gyermekvilág Esztelneken*. Bukarest, 1980/2008.
- * Faragó József–Fábián Imre: *Bihari gyermekmondókák*. Bukarest, 1982.

Népművészet:

- * Malonyai Dezső: *A magyar nép művészete*. II. kötet. A székelyföldi, a csángó és a torockói magyar nép művészete. Budapest, 1909.
- * Kós Károly, Dr.–Szentimrei Judit–Nagy Jenő, Dr.: *Kászoni székely népművészet*. Bukarest, 1972.

- * Uők: *Szilágysági magyar népművészet*. Bukarest, 1974
- * Uők: *Kis-Küküllő vidéki magyar népművészet*. Bukarest, 1978.
- * Uők: *Moldvai csángó népművészet*. Bukarest 1981.
- * Gazda Klára: *A székely népviselet*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1998.
- * Gazda Klára: *Közösségi tárgykultúra – művészeti hagyomány*. Egyetemi jegyzet. Kolozsvár, KJNT – BBTE, Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, 2008.
- * Tötszegi Tekla: *A mérai kötény*. Kolozsvár, Kriza János Néprajzi Társaság, 2003.

Népi írásbeliség:

- * Keszeg Vilmos: *Alfabetizáció, írásszokások, populáris írásbeliség*. Egyetemi jegyzet. Kolozsvár, KJNT – BBTE, Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, 2008.
- * Nyíri Kristóf: *Hagyomány és szóbeliség*. In: Uő: *A hagyomány filozófiája*. Budapest, T-Twins - Lukács Archívum, 1994. *(Elektronikusan is elérhető: <http://nyitottegyetem.phil-inst.hu/kmfil/KUTATAS/NYIRI/hgyszo.htm>)*